

Esszéregény, regényesszé

Sándor Ivánnak, szeretettel és tisztelettel

Sándor Iván csakis kézzel ír, ráadásul egyszerre mind a kettővel.

Egyik kezével a regényt írja, a másikkal pedig a regényhez kapcsolódó, abból kiinduló, vagy éppen annak egyik pontjához megérkező esszét jegyzeteli munkanaplójába. A regény regényének is lehetne nevezni ilyen alapon a *Követés* című regényt szó szerint is követő *Daniellával a vonaton* című esszékönyvet, de közben utóbbi a regény esszéje is, míg előbbi pedig az esszé regényének is tekinthető. Egyfajta tükörszoba Sándor Iván szépprózája, de a tükrözés sohasem jelenti azt, hogy teljesen le lenne fedve a két felület: mindig lesznek rések, eltérések, amelyeken keresztül egyre messzebb próbál eljutni a Sándor Iván-szövegek nyomkereső elbeszélője. A szerző egyik metaforájával, hogy rátalálhasson a maga *regényösvenyére*, előbb tisztáznia kell a kiindulópontot, hogy honnan indul el.¹ A konkrét tér és a konkrét idő ezért is lesz kiemelten fontos a művek indításakor, hogy aztán a regények, ha már úton vannak, egészen összetett és áttételes, hol parttalan, hol pedig absztrakt terekbe és időkbe érkezenek meg.

Angyalosi Gergely egy személyesebb hangú esszéjében Roland Barthes egyik személyesebb hangú esszéjéből idéz, melyben Barthes a gyerekkor vidékéről ír. A mondat így hangzik franciául: „Au fond, il n'est pays que de l'enfance.” Angyalosi egymás mellett vázol több lehetséges fordítást is, hogy aztán megalkossa a legtalálhatóbb magyar változatot: „csak a gyerekkornak van vidéke.”² A fordítást a *pays* szó többjelentésűsége nehezíti: egyszerre jelent ugyanis hazát, vidéket, tájéket, régiót és otthon. Érdekes

¹ Sándor Iván: *Mikoriak a golyónyomok? – beszélgetések*. Kalligram, Pozsony, 2005, 24–25. Beszélgetőtárs: Dérczy Péter.

² Angyalosi Gergely: *Romtalanítás*. Kijárat, Bp., 2004, 306–309.

nyelvek közötti párhuzam, hogy ez a jelentésprobléma több nyelvben is hazatalál, azaz hazára talál. Az angol nyelvben a *land* szó rendelkezik a franciához hasonlóan tágas jelentéskörrel: föld, ország és haza (*homeland*); a *heimlich* és *unheimlich* szópár, mint az *otthonos* és *otthontalan*, a német nyelvű kultúrkör meghatározó dualizmusa Freudtól Heideggerig. A francia idézet kristályosodási pontja a *saját vidék, saját tájék* megléte körül található. Hogy a vidék sajátta válik az otlét során, avagy eleve már sajátunk a vidék, melyhez kötődünk, akkor is, ha elszakadunk? Vagy akkor őrződik meg sajátként a leginkább, ha elszakadunk tőle? S a gyerekkor tájától időben mindig elszakadunk, ezáltal, ha visszaemlékszünk arra az időszakra, akkor nemcsak időben, hanem elsősorban térben utazunk vissza.

Sándor Iván, legalábbis térben, nem szakadt el ettől a tájéktól. Petőfi szép szavával: szülőföldjén, Zuglóban él a mai napig. Ez a biográfiai tény prózájában poétikai esemény lesz. A környék, az életvilág beépül prózájába. Hogy a szó szoros értelmében ne menjünk messzire: Sándor Iván egész életében *vasútnál lakott*. Annál a bizonyos vasútnál, ahol „sok vonat jön-megy [...] a lengedező szösz-sötétben”. József Attila nézőpontjától, a Korong utcától életének mindhárom lakhelye, háromszögalakzatban, egy-kétszáz méterre található. Ő is *áll, könyököl* minden fülke-fényben, de *hallgatni* nem hallgat, éppen ellenkezőleg, beszél, és aztán útnak indul, újra meg újra.

A *Tengerikavics* című regényéhez a következő Rilke-idézetet választotta mottó gyanánt: „Várni kell, hogy emlékezni tudjunk ismeretlen tájak útjaira, váratlan találkozásokra, a búcsúzás perceire, napokra, a szülőkre... Mert az emlék nem minden ám. Ha minden emlék vérünkbe szívódott, ha tekintetünkben s mozdulatainkban is eleven már, ha névtelen, és nem tudni, mennyi az emlék és mennyi vagyok én, – akkor talán az emlék méhéből valamely ritka órában feltámad egy vers első szava, és útnak indul.”³ Az emlékezés, Arisztotelész kategóriájával potencia, latens képesség, olyan lehetőség, amelynek világra kell jönnie. Olyan impulzus, mint Marcel Proust regényfolyamának emlékezetes emlékező mozzanata, a Madeline-sütemény.⁴ Sándor Iván esetében egy regény szava támad fel, és útnak indul. De útnak indulás után rögvést követni kezdi ezt a regényszót a regényíró is. Ebben a kontextusban Sándor Iván egész epikai életműve egy óriási követéstörténet krónikája és dokumentációja. Az esszéista folyamatosan a regényanyag és a regényforma változásait szemléli. Újabb és újabb naplókban jegyzi le, hogy a regénynyelv és a regénytörténet kölcsönhatásai milyen morfológiai és metafizikai belátásokhoz vezetnek.

³ Sándor Iván: *Tengerikavics*. Jelenkor, Pécs, 1996.

⁴ Proust Sándor Iván regénypoétikájának is kitüntetett szereplője.

Ami egyedivé teszi Sándor Iván ikerprózáját, az a permanens egyidejűség, ahogyan szinkronban követi nyomon prózája alakulástörténetét. Mára már egymást feltételező munkafázisokról van szó Sándor Iván írásművészetében. A magyar irodalomtörténetben több kivételes színvonalú önelemzés, munkanapló is található: hogy Sándor Iván kor- és pályatársait említsük, itt van Kertész Imre szakadatlan önértelmezése, mintegy szép-prózája dialízise gyanánt, a *Gályanapló*.

Ez a konok önpárbeszéd, melyben, mintegy mások helyett is olvassa saját szövegeit.⁵ Vagy Nádas Péter megrázó esszéi (*Hazatérés, Ein zu weites Feld*), melyek túl az *Emlékiratok könyve* keletkezéstörténetén, az író legszemélyesebb önéletrajzi töredékei és esztétikai megfigyelései egyszerre.

A „das ist ein zu weites Feld” tagmondat Theodor Fontane *Effi Briest* című regényének záró sora. Míg a regény magyar fordítója Vas István a mondat pragmatikai értelmében „ne bolygassuk”-nak fordítja, Nádas „ez egy beláthatatlan dolog”-ként tolmácsolja. Sándor Iván esetében úgy írható át a citált sor, hogy esszéiben beláthatóvá válik a végtelen, igyekszik a dolgok végére látni. A *Tengerikavics* szóképével: „átlátható lett az átláthatatlanság”.⁶ Hozzátehetjük, éppen átláthatatlanságában lett átlátható. Sándor Iván olthatatlan érdeklődése a dolgok mögékérdezés és a megértés hermeneutikájára irányul.⁷ S a megértési folyamat részeként kíséri nyomon emlékképekből kiinduló regénymondatait.

Az emlékezésnek, esetleg tárgyiasult formájában az emlékezetnek ez a mechanizmusa indítja el a *Követés* regényterét és regényidejét is: „Annak utána, hogy a kerékpáros a Bem rakpart és a Halász utca sarkán el-

⁵ Kertész „sortalan” helyzetét jól érzékelteti Bán Zoltán András következő eszmefuttatása: „Kertészt nem értelmezték és nem helyezték sehova. És műve érdekében, Kritika és Értelmezés Híján Kertész a legnagyobb Kockázatot is vállalta Műve Érdekében; felöntötte egy kissé a művét, feldúsította-felhígította, elkezdte Magyarázni, elindította a maga Interpretációját, hogy eljuttassa a Közönséghez a Művet. Külön Asztalt csinált a maga Kásájának, külön Tálon találva. A Kritika helyett Kertész a maga Művét volt kénytelen lenyelni, kénytelen-kelletlen értelmezni azt, ami a Sajátja volt, kénytelen volt Önmaga Befogadni Önmagát és Művét, hogy eljuttassa a Befogadáshoz.” (Bán Zoltán András: *Meghalt a Főítész*, kéziratban, megjelenés előtt.)

⁶ *Tengerikavics*, 206. A motívumot közelebbről elemzi Bombitz Attila *Metszet az Időből* című tanulmányában. Bombitz Attila: *Akit ismerünk, akit sohasem láttunk*. Kalligram, Pozsony, 2005, 172–175.

⁷ „Az élet, a művek, ez ember kapcsolatát kereső ’nyugatos’ esszét és a hermeneutika mestereitől tanult értelmezői törekvéseket kívánom egymáson átlénygíteni. Ezért is nem tekintem az esszét (a közhely szerinti) kísérletnek. Inkább eretnek műfajnak tartom.” Idézi: Olasz Sándor: *Sorskert – Sándor Iván művei*. Balassi, Bp., 2006, 153.

sodort, egymás tekintetében közös kudarcunkra ismertünk. Kerékpárja kormányának látványa előhívta az ötvennyolc év előtti ugyanott, habár akkor Margit rakpartnak nevezett úton a pedálját taposó, bikaszarv alakú sportkormányra hajló másik kerékpárost. A pillantásom azonban mint-ha nem is az enyém lett volna, hanem a menetben haladó tizennégy éves fiúé, aki a mellette kerekező tekintetét kereste.”⁸ A regény első bekezdése rögtön megteremt a maga termékeny feszültségét. A tér azonossága, a névadási különbség történelmi distinkciójával és az idő különbözősége előhívja a saját személyben lakozó másiknak a jelenlétét és nézőpontját. Ebből a bekezdésből is kitűnik, milyen dialektikában működik az *akció* és *reflexió* Sándor Iván elbeszélő művészetében. A visszaemlékező miközben élesíti a képet, és a célja egy minél letisztultabb emlékkép megalkotása, egy-egy beszúrással, közbevetéssel mindig el is mossa a kép élességét. A bekezdésben két személy között zajlik egy meglehetősen mindennapi interakció. A bekezdésben négy szubjektum szerepel. Ez az eljárás Sándor Iván prózájának, és tehetjük hozzá, esszéművészetének egyik alapeljárása. Érdemes megnézni, hogy a szerző további fontos műveiben hogyan hozza mozgásba prózáját. Hogyan aktiválja a történetet, az elbeszélőt és az olvasót, lévén ezek a szövegkezdések teremtik meg a szöveg, az elbeszélő és a befogadó közös diskurzusát. A *Századvégi történet* nyitó mondatai rögtön érzékeltetik a regényhelyzet hevességét és transzparenciáját: „Éppen a singerstrassei ház kapujához értem, amikor egy szélroham széthajtotta a felhőket. A szakadékhoz hasonló sávot feltáró villanást *persze* nem nevezhetem eseménynek, hiszen a természet elemi folyamatossága mégis más, mint az esélyek hívogatása, amire vágyódtam, *ámbar lehet*, hogy *mindössze* a halogatás bűnétől akartam megszabadulni; *igen végre* le kellene számolnom az örökös önmegnyugtatóssal, *hogy türelem, hiszen ha most nem, akkor* legfeljebb *majd* máskor, *végre ideje volna* azt gondolnom, *hogy ha most nem, akkor* minden hiábavaló.”⁹

A bekezdés első mondata egy pillanatnyi természeti jelenség, amelyet egy hosszú elméleti elemzés követ a második, többszörösen összetett mondatban. A két réteg a múltó természeti tünemény és az arra adott válaszreakció, az önértelmezés elegánsan egymásra boltozódik. Az óriásmondat

⁸ Sándor Iván: *Követés – egy nyomozás krónikája*. Kalligram, Pozsony, 2006, 9.

⁹ Sándor Iván: *Századvégi történet*. Kalligram, Pozsony, 2007, 7. Kiemelések tőlem – Szegő János. A Singerstrasse helyszíne a szerzőhöz közel álló és a *Drága Lívben* szóba is hozott Thomas Bernhard dráma, a *Heldenplatz* mottójába is besétál: „Kann schon sein daß Sie sich ein paarmal im Jahr in dieser Stadt wohlfühlen wenn Sie über den Kohlmarkt gehen oder über den Graben oder die Singerstraße hinunter in der Frühlingsluft.”

kötőanyagául szolgáló másodlagos szófajok, kötőszavak, viszonyszavak arányos elhelyezése teszi lehetővé ezt az egyértelmű kapcsolódást. Minél jobban elbizonytalanítja magát a beszélő, annál nagyobb a bizonyossága a dolgokat illetően. A második mondat semmibe futó befejezésének az első mondat voltaképpen az allegóriája lesz. Ahogyan a bécsi utca felett kitisztul az égbolt, úgy oszlanak el a zavaró tényezők az én-elbeszélő, gróf Orczy Ferdinánd gondolatmonológjában, hogy a végén a semmi áttetsző jelenléte maradjon. Ezt a mondatesztétikát a regény műfajáról írott tanulmánykötetében így vázolja: „A regénynek vannak folyosói, rejtekútjai, üres terei, tartógerendái. Minden mondatnak megvan a közöst építő, más és más funkciója, s mindegyiken egyértelműen oszlik meg az egész regény téjtjének súlya.”¹⁰

A szefforiszi ösvény első mondata rögtön a térbe vág: „A testet a barlang sír kiszögelésébe emelték, és a sziklába vésett menóra alá helyezték.”¹¹ Mintha a teret próbálná megformálni, a téren belül próbálná kivájni a történet formáját, és így természetesen az időt is, melyet a menóra jelöl az idézetben, valamint a halott test jelenvalósága. A *Drága Liv* első szakaszában a Sándor Iván regénypoétikájában szintén kitüntetett funkcióval és jelenségkörrel rendelkező *hang* kerül a képbe: „Merre vagy? A nőknél kódorogsz, Zoltánka...? A holnap déli géppel érkezem. Este hétkor találkozhatnánk a régi Belvárosi kávéháznál... Ennyi volt az üzenetrögzítő. [...] Liv hangja, bárhonnan is beszélt, mintha ott szólalt volna meg melletttem. A teste is érezhető volt a hangjában.”¹² Az idézetben a közelség és a távolság realitása és értelmezhetősége feloldódik a hang vonatkozásában. A hang azonosságteremtő funkciója egyrészt helyettesíti a testet, hang és test felcserélhetővé lesz, másrészt átértelmezi a tér és az idő képzetét és valódiságát, olyannyira, hogy a *régi Belvárosit* teszi meg valósnak.

Végezetül egy példa az életmű egyik legszemélyesebb és legszebb esszéjéből. A *Meddig tart egy közös séta* című esszé eredetileg a *Jelenkor* 2003-as Simon Balázsnak emléket állító összeállításában jelent meg. Némileg átdolgozva és új címet adva Sándor Iván áttemelte az esszét a *Daniellával a vonaton* naplójába. A folyóirat-publikáció lépésről lépésre jelöli ki az emlékező esszé narratív terét: „Lépegetünk. Ő egy rövid, én egy hosszú életben. Lépegetés *nélkül* is közös sétáink kip-kopjában minden megtörtént közöttünk, aminek bizonyára meg is kellett történnie, habár az első sé-

¹⁰ *A (poszt)modern regény újdonságai* = S. I.: *A regény jövője*. Krónika Nova, Bp., 2002, 97.

¹¹ Sándor Iván: *A szefforiszi ösvény*. Jelenkor, Pécs, 1998, 5.

¹² Sándor Iván: *Drága Liv*. Kalligram, Pozsony, 2002, 7., illetve a *Heldenplatz* meglátogatása és intertextuális, valamint topográfiai körbejárása: 312–317.

tánkon a lépteink nem koppanhattak, mert lucskos novembervége volt.”¹³ A jelenetet az utolsó mondatban az absztrakt síkról leviszi a novembervégi talajra, ezzel máris megteremtve és kijelölve azt a két dimenziót, melyben az esszé ideje telik. Az egyik dimenzió az időntúli idő, amelyben egymás mellett kap helyet kettejük emléke, a másik pedig a reális idő, amelyben létrejöhetett közöttük a dialógus, és amelyben Simon Balázs már nincs többé. Ellenben az időntúli időben továbbra is jelen van, akárcsak a *Követés*-ben. Simon Balázs árnyalakja a regény lapjain is megjelenik.

Ezzel pedig visszaérkeztünk oda, hogy a két műfaj: az epika és az esszéisztika, Sándor Iván prózájában összekapcsolódó kettős műfajt alkot. A már idézett tanulmány metaforájával az esszé és a regény egybenyitott körfolyosója lett Sándor Iván szövegtere. Hogyha egy-egy fogalommal kellene körülírni, akkor az epikához a narratíva, az esszéhez pedig a reflexió kapcsolható. Az elmúlt években kialakult kettős műfajban az esszék is rendelkeznek narratív maggal, mi több, a *Daniellának* különálló narrációja van, és a regényeknek is megmaradt az a regisztere, amelyben a cselekmény, a történet egy kitüntetett pillanatra megtorpan, mintegy az idő megáll, hogy helyette egy értelmezői szöveg interpretálja a lényeges dolgokat. A *Daniella* több kerettörténettel is rendelkezik, kontextusokon belüli kontextusok vezethetik el az olvasót a kötet köz(ép)ponthoz kérdéseikhez. A regénynapló első fejezete kisebb variációkkal és a háttér-információk kibővítésével, elmélyítésével, a *Követés* első fejezetének eseményeit meséli el. Azaz az ott felszakadó, bevilanó jelenséget elkezdik kikockázni, felnagyítani. Ennek a vázolásnak lesz egyik rétege a könyv címadó jelenete is. A Badacsonyba tartó vonattal utazó író, Székesfehérvár után, elkezd olvasni a fiatal irodalomtörténész Vári György eredeti meglátásokat tartalmazó Kertész Imre-monográfiáját. Útitársában, egy fiatal lányban, arcának vonásaiban, régen meggyilkolt rokonára ismer rá az író. Elkezdenek beszélgetni, az egyik apropó a Kertész-monográfia és a *Sorstalanság* lesz. A lány bemutatkozik: Daniella. Kiderül, hogy ugyanakkor és ugyanúgy a lány egyik rokonát is meggyilkolták. Kettejük tekintete végérvényesen összeér, és valahol egy közös időben találkozik: „Az Idő reanimizációjának gyönyörét pillantottam meg Daniella tekintetében. Habár a testemen át. Ha jól emlékszem, Révfülöpnél szállt le. Valamelyik vízparti nyaralóhoz vezető *ösvényen* indult el. Holott engem követ azóta is egy tetthely megközelítésében.”¹⁴ A mondat utolsó három szava a *Követés* munkacíme volt

¹³ *Meddig tart egy közös séta*. Jelenkor, 2003, 12., illetve *Hogyan épül a regényszerkezet?* címmel: *Daniellával a vonaton – a Követés naplója*. Tiszatáj, Szeged, 2006, 115–125.

¹⁴ *Daniellával...*, 19–22. Kiemelés tőlem – Szegő János.

a folyóiratközlések során. Az összetalálkozás, az egymásra nézés és a tekintetkövetés motívumsora a *Követés*ben is megismétlődik, pontosabban a *Daniella* kerettörténete ismétli meg a regényben történeteket. Ez az egy példa is azt a termékeny egyidejűséget hivatott demonstrálni, amelyben Sándor Iván összebékíti az előtti és az utáni, folyamatában érzékeltetve a jelen örök pillanatát, kozmikus valóságát. A lányhoz hasonlóan a naplóíró is elindul a maga ösvényén. Esszéösvény és regényösvény. Két út, amely egy helyhez vezet? Vagy egy út, amelynek kettő végállomása is van?

A *Követés* egyszerre önéletrajzi elemekkel nyíltan átszőtt történelmi regény. Továbbá a történelmi eseménysorok, folyamatok miértjére és hogyanjára rákérdező létregény, a múlttal való szembenézés terápiáját szorgalmazó és megfogalmazó vallomás. Valamint a megírhatóság, elbeszélhetőség, szóbahozhatóság végső, bölcséleti lehetőségeit, esélyeit feszegető esszéregény.

A regény elbeszélője, az elbeszélés hangja ekképpen értelmezi *tekintet* és *esemény* fenomenológiai kapcsolatait: „A tekintetek fontosabbak, mint az események. Lehet, hogy ezt könnyelműség kijelenteni, de akkor talán nem, ha a tekintetek megőrzését azért tartom fontosnak, mert bennük rejlenek az események, csak el kell jutni a pillantástól az érzésig, az érzéstől a történetig.”¹⁵ Ebben áll a *Követés* koherens és egymásra épülő ismeretelmélete: pillantás, érzés, történet. A nyomok makacs végigolvasása emlékezés és felejtés kölcsönhatását radikalizálja: „Amióta az egykori lépteim nyomában haladok, most érzem először: az vész el végérvényesen, ami már akkor a feledésbe merül, amikor megtörténik.”¹⁶ Az emlékezet és az emlékezés a regény lapjain folyamatosan szöveggé válik. Térképpé és szöveggé: „Felrajzolom az emlékeimben élő egykori útvonalakat. Különböző színű filctollakat használok. Minden szín más időzónát jelez. Egymásra rétegződnek a vonalak, ez megváltoztatja az eredeti színeket. A különböző Idők ily módon Közös Teret képeznek. A Közös Tér az én városom, alkalmas arra, hogy befogadja mindkét kerékpáros tekintetét.”¹⁷ Az idézetben visszatér a regény első lapján és a rakparton lejátszódó jelenet, és a tekintetek motívuma is. A megértés esélye is ebben az absztrakt várostérben/szövegtérben lehetséges.

Az elmúlt esztendőknben magyarul is megjelent W. G. Sebald német író két meghatározó regénye, köztük a betetőző, főműnek szánt (és ezért a korábbi Sebald-olvasóknak némi csalódást is okozó) *Austerlitz*. Ami összeköti Sebald regényét Sándor Iván *Követés*ével, az a törekvés a némává

¹⁵ *Követés*, 87.

¹⁶ *Követés*, 94.

¹⁷ *Követés*, 256.

lett, vagy elnémított múlt egyszerre intellektuális és esztétikai megszólítására. Egyszerre kideríteni, hogy honnan hová került az a bizonyos valaki a történelem kataklizmáiba, és erre a konkrét kérdésre újfent rá-kérdezni, hogy ez hogyan történhetett meg. Egyszerre elbeszélni egy történetet és reflektálni a történet mondására. Egyszerre elszenvedni a történelmet és mögékérdezni, hogy milyen folyamatok teremtették azt a helyzetet. Jární az utcákat Prágában és Budapesten, összeolvasni a képzelet és a tapasztalat szövegeit. A valódi és a fiktív ellentétét előbb megélni, aztán az írás révén felfüggeszteni. Vagy inkább a két létmódot összekötni. Megalkotni azt az elbeszélői mondattant, amelyben a tér idővé válása és az idő teresedése is leírható.¹⁸ Ugyanolyan epikai és egzisztenciális érvénnyel lenni a jelenben, mint a múltban. Eleve megkettőzve lenni; Sándor Iván lényeglátó metaforájával *követni* egykori önmagunkat, megközelíteni a tetthelyet. Saját sorsunk nyomában lenni. Újra közel hozni a már távolodót. Metafizikai írásmód ez, amennyiben a fizikán túlit írja meg. Például a lét legalapvetőbb mértékegységének, az időnek az időntúli alakváltozatát: „Ha például a városban járva bepillantok valahol egy olyan udvarba, amelyben évtizedek óta nem változott semmi, szinte fizikailag érzem, ahogy az elfeledett dolgok gravitációs mezijében lelassul az időfolyása. Ilyenkor mintha életünk minden pillanata együtt volna egyetlen térben, egészen úgy, mintha az eljövendő dolgok már léteznének, és csak arra várnának, hogy végre megérkezzünk hozzájuk, amiként egy elfogadott meghívásnak eleget téve a megbeszélrt órában megérkezzünk egy bizonyos házba. És nem volna elképzelhető, folytatta Austerlitz, hogy a múltban is, abban az időben, ami már elmúlt és nagyrészt kitörlődött, találkozónk vannak, s helyeket és embereket kell fölkeresnünk, akik mintegy az időn túl, kapcsolatban állnak velünk?”¹⁹

A *Követés*ben a szöveg az idő tér-képe is lesz; a rétegek közötti átjárás szabadon lehetséges az emlékezet fiktív logikája mentén. A tér, a város különböző utcái és terei pedig ilyenformán idő-jelek lesznek. A tér és az idő dimenziója a Szövegben ölt testet. A kötet egyik mottója a német származású és Amerikában élő irodalomteoretikus Geoffrey Hartman egyik mondata: „Mind jól tudjuk, egy holttest történetet rejt magában.”²⁰ S a

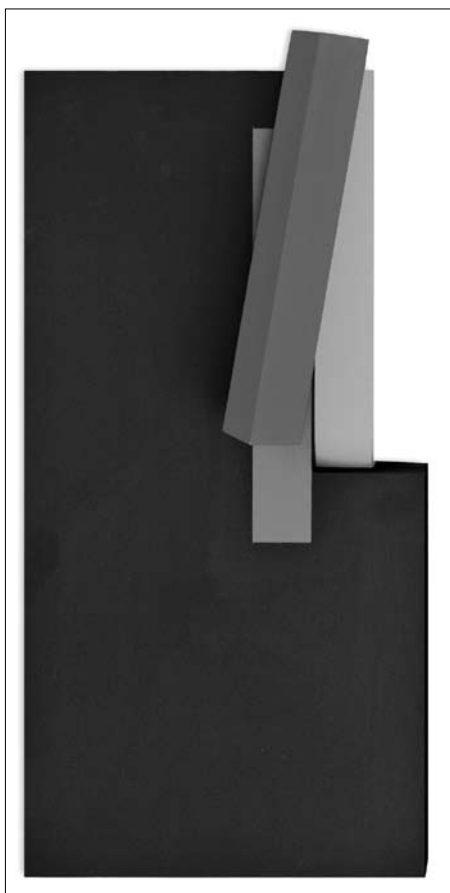
¹⁸ Vö.: Olasz Sándor: *Sorskert*, 122–130.

¹⁹ W. G. Sebald: *Austerlitz*, ford. Blaschik Éva, Európa, Bp., 2007, 274.

²⁰ Sándor Iván Bényei Tamás krimi monográfiájában bukkant az idézetre. *Daniellával...*, 49. A hartmani mondatra rímel Borbély Szilárd katartikus szövegének az *Egy büntény mellékszálainak* egyik megjegyzése: „Egy büntény, akár egy szöveg, mindig csak értelmezéseiben létezik.” Borbély Szilárd: *Árnyképrajzoló – körülírások*. Kalligram, Pozsony, 2008, 104.

történethez pedig a holttesten és a nyomokon keresztül vezet az út. A történethez az elemzésen keresztül vezet az út. A történethez ekképpen az esszén át vezet az út.²¹ A mögékérdezés Sándor Iván prózaművészetének egyik lehangsúlyosabb etikai mozzanata. Amint egyik esszéjében írja saját esszéírásmódjáról: „Amit látunk, az mindig eltakar valamit, és azt szeretném látni, ami eltakart: az álarcok mögött megbújó dolgokat.”

Sándor Iván újabb és újabb dolgokat pillant és pillantat meg újabb és újabb álarcok mögött. Ezt bizonyítja az egyelőre folyóirat-publikációkban nyomon követhető *Az Argoliszi-öböl* című regény és a *Paulóval a tengerparton* címet viselő regénynapló közös szövegépítkezése és alakulástörténete.

32 ²¹ „Ahol test van, ott sors van. Ahol sors van, ott történet van.” *Daniellával...*, 52.